

Inhoud

Kameraad Baron *II*

DEEL 1

Ze werden gewogen 23

Het gezang van doornvogels 27

Nicolai, de huisbeer 33

Waar de maan ons bracht 37

De wolven komen tot aan de kloostermuur 44

U ambassadeur, ik minister 52

Terug naar het land van haar vader 59

De wittebroodsweken voorbij 68

De gelaarsde kat 74

Na zijn dood bleven er paardenvrachten boeken arriveren 83

Purdeys, plusfours en whist 90

Verboden liefde 100

We hebben vier jaar lang gedanst 104

De handkus *III*

DEEL 2

- Ze werden aan stukken gescheurd 121
- Ik hoorde de honden blaffen 125
- Poetsvrouw biedt zich aan 133
- De bruidssuite 138
- De vernietiging van de elite 144
- Zeventien trucks vol Bánffy-schatten 154
- Al zet je ons op de Noordpool, wij overleven altijd 159
- Het is een deel van mij 167
- Donderdagmiddag, vijf uur 172
- De paarden waren opgegeten 182
- Kelders kijken 193
- In Armenierstadt spreekt niemand meer Armeens 205
- Ik deelde het bed met de aartsbisschop
van de Grieks-orthodoxe Kerk 215
- Vijanden van het volk 223
- Zondebokken en verraders 230
- Kis contesa 243
- Een arbeidersparadijs zonder arbeiders 254
- Het Donau-Zwarte Zeekanaal 263
- Gesprek in een hotellobby 278

DEEL 3

Ze werden te licht bevonden 283

Rode bieten & champagne 287

Contesa Fastfood: teruggegeven kastelen 297

Op truffeljacht met de nieuwe eigenaren 308

Het Transsylvaanse Chambord 316

De batterij uit je telefoon halen 325

De Roemeense nouveaux riches anno 2010 331

Iedereen sprak over dat sprookje 338

Logeren bij de prins van Wales 347

Ik moet het geheim in haar ziel zoeken 358

Een uitstervende klasse 364

Terug naar Bonchida en Zabola 373

Een welgemanierde beer 385

Ik ben de laatste 390

Dankwoord 400

Bronnen 402

Foto's en illustraties 407

Chronologisch overzicht 409

Begrippenlijst 414

Belangrijkste geografische namen 418

Belangrijkste personages 419

Kameraad Baron

Het is na de regen. In het dal kwaken duizenden kikkers. We zitten op de verhoogde veranda, de geur van nat gras komt ons tegemoet. De derde fles rosé is leeg. Zita, het jongere zusje van Ilona, mijn vrouw, zit schuin tegenover me. In het licht van de flakkerende kaars zie ik soms net haar gezicht. In de dorpen waar ik die middag doorheen gereden ben waren feesten en kermissen gaande, de lantaarnpalen versierd met de Hongaarse driekleur. De 1 meiviering is een erfenis van het communisme. Op de Internationale Dag van de Arbeid werd destijds in de dorpen rond meibomen gedanst, terwijl in Boedapest massa's arbeiders naar het Heldenplein werden getransporteerd om zingend en zwaaiend met rode vlaggen en banieren langs het standbeeld van Stalin en de daar op een verhoging verzamelde partijtop te trekken.

Zeven jaar wonen Ilona en ik met onze drie zonen in Hongarije en al bijna anderhalf jaar reis ik met grote regelmaat

over zandwegen en aftandse asfaltwegen door Transsylvanië. Ik heb de nazaten van de eens oppermachtige aristocratische families opgezocht in flatgebouwen, krotten en geruïneerde paleizen, en heb hun verhalen genoteerd, inclusief mogelijke leugentjes, fabels en mythologiserings. Oude dames hebben mij de kelders getoond waar ze zestien jaar lang geleefd hadden, ex-gevangenen hebben verteld over het leven in de Roemeense goelag, in clubs in Boekarest heb ik de nieuwe, postcommunistische elite gadeslagen en met de jongste generatie van de Transsylvaanse families ben ik truffels gaan zoeken in de uitgestrekte wouden en ik heb hen gevraagd naar de toekomst.

‘Maar wat interesseert je er aan?’ vraagt Zita. Ze kijkt naar me alsof er een *Hermelin Motte* tegenover haar zit: ‘Waarom doe je dat allemaal?’

‘De verhalen. Ik wil de verhalen van een verdwijnende wereld optekenen.’

Het bevredigt Zita matig, ze zwijgt grimmig. Ik vertel niet dat de neergang van een elite tot de laagste regionen van de samenleving me interesseert. Ik ben (door particuliere omstandigheden) geboeid geraakt door de ondergang van dynastieën, en het verwoede proberen vast te houden aan waarden, de nauwelijks waarneembare codes en rituelen waarmee een tot verdwijnen gedoemde groep zichzelf in stand houdt.

‘Wat ik wil weten,’ zegt Zita, ‘is wat jou nu wérkelijk interesseert aan dit onderwerp.’

Als je op een heldere dag van Boedapest naar Boekarest vliegt zie je eindeloze wouden, bergen en dalen onder je. Dat stuk land, dat een derde van alle grote carnivoren – lynxen, beren en wolven – van Europa herbergt, heet Transsylvanië. Het is een magisch, door de Karpaten omsloten gebied dat eeuwenlang een toevluchtsoord was voor velen: Armeniërs op

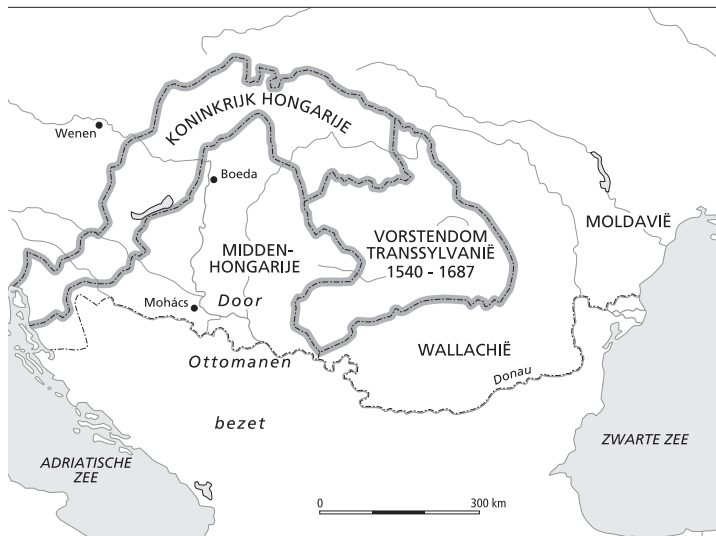
de vlucht voor genocide, zigeuners afkomstig uit India die wegvluchtten voor de onderdrukking van de islam, joden die de pogroms ontsprongen, Hongaarse protestanten op de vlucht voor de Contrareformatie, Bulgaren, Serviërs en Roemenen om te ontkomen aan de toorn van Ottomaanse sultans, Saksen, Zwaben en zelfs Vlamingen om te ontsnappen aan hun armoede. Daarmee heeft het een verwantschap met wat Nederland eens was: een bakken van tolerantie in een wereld bevolkt door zeloten.

Nicolae Ceaușescu heeft in de jaren tachtig geprobeerd die multi-etnische samenstelling te vernietigen, door de Transsylvaanse Duitsers en joden tegen betaling te laten emigreren, Hongaren weg te jagen en Roemenen te lokken, en is daar deels in geslaagd. Vrijwel alle Saksen en Zwaben hebben Transsylvanië verlaten, maar een restant van de dorpskosmopolitische atmosfeer is blijven hangen.

‘Transsylvanië’ is nu de geografische aanduiding voor dat deel van Roemenië dat ten westen van de Karpaten ligt. Ook het noordelijke bergachtige Maramureș en de laagvlakte in het westen, de Banaat, worden tot Transsylvanië gerekend. Tezamen beslaat het gebied een oppervlakte van 103 000 vierkante kilometer, tweeënhalf keer Nederland. Er wonen ongeveer 7 miljoen mensen, van wie het merendeel in de steden in de laagvlakte. 75 procent van de inwoners is Roemeens, 20 procent Hongaars, 3,3 procent zigeuner en minder dan 1 procent Duits. Verder zijn er nog kleine minderheden Serviërs en Armeniërs. Het Transsylvaanse plateau ligt op ongeveer 300 tot 500 meter boven zeeniveau en wordt doorsneden door vier rivieren. De bergen zijn rijk aan grondstoffen, er wordt al eeuwen lood, ijzer, koper, goud, zwavel en zout gewonnen.

Ruim negen eeuwen lang, vanaf 1003, toen koning István I Transsylvanië onder Hongaars bestuur bracht, hebben de

Hongaarse edelen er een dominante positie gehad. Tot 1526 werd het gebied in naam van de Hongaarse koning geregeerd door een gouverneur, een *voivode*. In de periode waarin de Ottomanen Centraal-Hongarije bezetten, van 1540 tot 1687, was Transsylvanië een onafhankelijk vorstendom onder Ottomaanse invloed. De vorst werd door de Hongaren, Széklers en Saksen gekozen, waarbij de lokale Hongaarse edelen het meest te zeggen hadden bij zowel de verkiezing van de vorst als bij het besturen van het vorstendom. De in Transsylvanië wonende Roemenen waren over het algemeen arme boeren en hadden geen stem in het bestuur.

Vanaf het midden van de zestiende eeuw nam in het autonome vorstendom de invloed van de protestanten toe doordat de meeste vorsten, Gábor prins Bethlen in het bijzonder, overtuigde aanhangers van de leer van Calvijn waren. Honderden Transsylvaanse jongeren studeerden in de zeven-

tiende en achttiende eeuw in Nederland. De invloed van de Nederlandse Kerk en cultuur is tot op de dag van vandaag voelbaar in Transsylvanië. Als een van de eerste gebieden in Europa kende het, met het Edict van Turda in 1568, godsdienstvrijheid voor katholieken, calvinisten, lutheranen en unitariërs. Het jodendom en het oosters-orthodoxe geloof van de Roemenen werden getolereerd.

Nadat in 1687 de Ottomanen uit Centraal-Hongarije waren verdreven, ging Transsylvanië weer op in de rest van het Hongaarse Rijk, tot aan het eind van de Eerste Wereldoorlog, toen het Roemeense leger het gebied bezette. Met het Verdrag van Trianon in 1920 – Hongarije behoorde als deel van de Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie tot de verliezers van de Eerste Wereldoorlog – werd het bezette gebied officieel aan Roemenië toegekend: Transsylvanië werd Roemeens, inclusief de 1,6 miljoen aldaar levende Hongaren.

Roemenen en Hongaren hebben in Transsylvanië eeuwen vreedig met elkaar samengeleefd, maar als gevolg van Trianon ontvlamde er een hevige animositeit tussen de Hongaren en de Roemenen. In de Tweede Wereldoorlog werd Hongarije, gedreven door de drang naar hereniging met de verloren gebieden, een weifelachtige bondgenoot van nazi-Duitsland. Met het Tweede Verdrag van Wenen, op 30 augustus 1940, kreeg Hongarije Noord-Transsylvanië terug. In de laatste oorlogsmaanden bezette de Sovjet-Unie zowel Roemenië (inclusief Transsylvanië) als Hongarije, waarna beide landen vanaf 1955 deel uitmaakten van het Warschaupact.

Sinds 1947 was de adel in Hongarije en Roemenië officieel verboden. Men mocht familiewapen, titel en dubbele achternaam niet meer gebruiken. Men moest elkaar als goede communisten voortaan met ‘kameraad’ aanspreken. De traditie bleek hardnekkig. De benaming die de Hongaar voor de gedeclasseerde adel vond – en die de verplichte gelijkheid van het communisme met het verboden verlangen naar de klassenmaatschappij combineerde – was *Báró Elvtárs*, ‘Kameraad Baron’.

In de nacht van 2 op 3 maart 1949 werden alle aristocraten in Roemenië tussen één en drie uur door gewapende mannen onder leiding van de Securitate en de militia van hun bed gelicht en in vrachtauto’s geladen. Afhankelijk van het mededogen van de leider van de knokploeg kregen de slachtoffers wel of niet de tijd om wat kleren en eten in een koffer te pakken. Kostbaarheden, sieraden en geld moesten achtergelaten worden. Ze werden afgevoerd naar de militiahoofdkwartieren en daar werd met een stempel ‘DO’ in de identiteitspapieren van de gedeporteerden gezet, de afkorting voor ‘Domiciliu Obligatoriu’, oftewel ‘verplichte woonplaats’.

Domiciliu Obligatoriu hield de stigmatisering in van de klassenvijand die 'heropgevoed' diende te worden. Het stigma DO betekende dat je de stad niet mocht verlaten, dat je je wekelijks bij de militia moest melden, dat je extra goed in de gaten werd gehouden door de Securitate, dat je alleen in aanmerking kwam voor handwerk, dat jijzelf en je nageslacht waren uitgesloten van opleidingen hoger dan de lagere school en dat al je bezit werd onteigend. De vervolgdgen van de vroege ochtend van 3 maart 1949 waren allen grootgrondbezitters die op hun landgoed woonden, het leeuwendeel werd gevormd door de adel van Hongaarse afkomst. Verspreid over Roemenië werden die ochtend 2972 families, in totaal 7804 personen, uit hun kastelen, landhuizen en herenboerderijen gehaald.

Over de nachtelijke massadeportatie van de Transsylvaanse adel hoorde ik voor het eerst in de herfst van 2006, toen ik door Transsylvanië reisde om te schrijven over de illegale houtkap. Een drieënzestigjarige man, die zichzelf betitelde als 'een van zijn land getrapte edelman', vertelde in een verlaten café in Sepsiszentgyörgy hoe hij als jongetje van zijn bed werd gelicht en met een geweer priemend in zijn rug nog net een plas mocht doen, waarna hij een vrachtauto in werd geduwd. 'We verhuisden van een kasteel naar een kelder.'

Na dat gesprek las ik in de *International Herald Tribune* een artikel over een Franse priester die in Oekraïne van dorp naar dorp trok om de geschiedenissen van de daar nog levende joden op te tekenen, en zo probeerde de resten van een vrijwel uitgeroeide cultuur vast te leggen. Er was kennelijk een buitenstaander nodig om dit te doen. Als ik de oudere voormalige aristocraten in de regio wilde spreken, moest ik niet te lang wachten; de generatie die was geboren in de nadagen van de keizerrijken stond op het punt van uitsterven.

Ik schreef me in bij de afdeling Sociale Antropologie aan de Central European University in Boedapest.

Ik verdiepte me in de ‘Transsylvaanse aristocratie’ om binnen de Hongaarse adel een afgebakende groep te hebben. De Transsylvaanse aristocratie was door het heuvelachtige terrein en de mindere kwaliteit van de landbouwgrond minder vermogend, bescheidener en meer in contact met de boeren dan de adel in het westelijke deel van Hongarije. Deze groep voelt en ziet zichzelf nog altijd als een apart segment binnen de Hongaarse adel en onderhoudt onderling intensief contact, niet in de laatste plaats omdat de Transsylvaanse aristocraten vrijwel allemaal familie van elkaar zijn. Ze zijn van oudsher geïsoleerder geweest en niet zoveel internationaal getrouwd als de in Hongarije levende aristocraten. Daarbij bood het me de mogelijkheid veel naar Transsylvanië te reizen, een van de allermooiste gebieden van Europa. In het voorjaar van 2009 trok ik met opnameapparatuur rond, interviewde vijftientig Transsylvaanse edelen en schreef de scriptie *From Ballroom to Basement. The Internal Exile of the Hungarian Aristocracy in Transsylvania*.

Nadien ging ik enkele malen terug naar Transsylvanië en hoorde steeds meer. Had ik aanvankelijk vooral gehoord over de zonnige zijde en het moedig standhouden onder de communistische repressie, over het geven van handkussen, Franse les en elegant pianospel, nu kwamen er verhalen over vernederingen, nachtelijke verhoren en werkkampen los. De familiegeschiedenissen begonnen samen te vallen met de immense vernietiging die bijna een halve eeuw lang in dit deel van Europa stelselmatig had plaatsgevonden en waarover men liever zwijgt.

Na de val van het IJzeren Gordijn in 1989 bleef Transsylvanië deel uitmaken van Roemenië. Dat is een blijvende obsessie voor de Hongaren en een bron van zorg voor de